

Beretning om Norsk Hydros ytelser til tyskerne under okkupasjonen og senkningen av ferjen "HYDRO".

I anledning Norsk Hydro og dette firmas ytelser til tyskerne er fremkommet følgende offentlige uttalelser:

Driftsingeniør Jomar Bruun fra Vemork uttalte i Oslo Byrett 12/6/47 at han, d.v.s. Norsk Hydro, uten tyskernes hjelp hadde utvidet produksjonskapasiteten på Vemork av TUNGTVANN fra 100 kg. pr. år i april 1940 (280 gram pr. døgn) til 100 kg. pr. måned i oktober 1942, da han evakuerte til London (altså 3,3 kg pr. døgn) for å etterkomme tyskernes ønsker om tungt vann.

Dette tilsvarer en 12-dobling av produksjonen.

Ingen visste (?) dengang etter sigende hva tungtvann skulle brukes til, men de impliserte fagfolk og produsenter kunne og burde ha en bestemt formodning om dette. Det har helt sikkert også vært tilfellet.

Norsk Hydros tidligere direktør, Dr. Aubert, har nemlig like før sin død (i 1943) opplyst, at Norsk Hydro like før tyskernes innfall i Norge - etter anmodning fra den franske militærattasje, hadde levert hele sin tungtvannsbeholdning etter 6 års drift - ca. 180 kg. - til Frankrike - og at dette tungtvann ved tyskernes innmarsj i Frankrike var blitt sendt til Bordeaux og derfra videre til England, hvor det dannet grunnlaget for den engelske atomforskning.

Denne opplysning er gjengitt i endel av landets aviser sommeren 1945.

Tiltross for dette har Norsk Hydro på oppfordring av tyskerne uten videre gått i gang med en mangedobling av produksjonen på dette område under intens vitenskapelig innsats med forbedringer av metoden, installering av nykonstruerte apparater og under meget samvittighetsfull og påpasselig drift.

Driften er meget ømfintlig, men både ingeniører og betjening gjorde alt for å overvinne oppdukkende vanskeligheter.

Det var ikke tale om noen sabotasje, eller sit down streik, hvortil det hadde vært rik anledning uten å hindre den øvrige produksjon - og også uten at tyskerne kunne ha merket noe - og heller ikke ha kunnet bevist eller påvist - at det var noen uvilje tilstede.

- 2 -

Hydro sendte under okkupasjonen sin driftsbestyrer til Tyskland for å sette seg inn i tyske eksperters forslag - og deretter utarbeidet Hydro tilleggsmetoder og forbedringer og oppfinnelser.

Det utviklet seg under okkupasjonen faktisk en konkurranse mellom tyske og norske kjemikere og fysikere og ingeniører i retning av produksjonsforbedringer.

Inntil høsten 1941 hadde ingen tyske fagmenn besiktiget elektrolyseanlegget på Vemork, hvor tungtvann ble utvunnet som biprodukt for hele den store vannstoff-elektrolysen.

Etter denne tid kom det tyske besøk med 4-6 ukers mellomrom. Det går altså ikke an å snakke om at Hydro sto under tysk kontroll eller press.

Selv etterat ingeniør Bruun var evakuert til London, fortsatte utvidelsen av produksjons-kapasiteten og denne var da steget til 5 - fem- kg. - pr. døgn, da 9 små høykonsentrasjons-apparater ble sprengt den 28. februar 1943.

Produksjon av tungtvann gikk til tross for dette uhindret videre i alle de øvrige (forutgående) ca. 3.700 elektrolyse-apparater. Hydro bygget straks etter - for egne midler og ved egne fagfolk - 18 nye høykonsentrasjonsapparater på Vemork og på den forbausende korte tid av tre og en halv måned.

Tyskerne kunne ikke selv ha bygget dette anlegg og kunne heller ikke ha overtatt driften av tungtvanns-produksjonen i det store elektrolyseanlegg, da de ikke hadde fagfolk med drifts-erfaring og manglet i det hele tatt både det sjeldne råmaterielle og arbeidskraft.

Det nye høykonsentrasjonsanlegg kom i gang i juni 1943, således at Hydro allerede i juli 1943 kunne gjenoppta levering av ferdig tungtvann til Tyskland.

Det tar nemlig noen uker før tungtvannsproduksjonen har gjennomløpt høykonsentrasjonsapparaterne, og det tar et halvt år før det store forutgående elektrolyseanlegg er gjennomløpt.

Allerede våren 1942 hadde tyskerne spurt om Hydro også kunne produsere tungtvann i elektrolyse-anleggene på Såheim og Notodden. De dertil fornødne driftsforandringer og tilbygg ble satt i gang på Såheim sommeren 1942.

På Notodden ble det benyttet elektrolyse-apparater av en helt annen type, som ikke var egnet til tungtvannsproduksjon, men da gjorde Hydro en betydningsfull oppfinnelse, som av Hydros folk ble uteksperimentert på Notodden, slik at en også der kunne oppta produksjon av tungtvann. Det ble bygget et tilleggssanlegg som kostet Hydro ca. kr. 450.000.- Oppfinnelsen ble av Hydro anmeldt til patent den 19.12.1942 og registrert den 21. samme måned.

Den 24. juli 1943 ble Herøya bombet av engelske fly. Nordisk Lettmetalls store anlegg ble ødelagt. I dette hadde Hydro deltatt med 1/3 av aksje- og lånekapitalen (Hydros andel var 70 millioner kroner) ved siden av det store tyske kjemikonsern I.G. Farben-industrie og det tyske luftvåpens bank i Berlin. Likeså ble Hydros kvelstoffanlegg, som lå flere kilometer bortenfor - ødelagt.

Dette måtte oppfattes som alliert avstraffelse av Norsk Hydro. Hydro ville derfor i august 1943 slutte med alle åpenbare ytelser til tyskerne, og disse gikk uten videre med på at tungt-vannproduksjonen i Norge ble innstillet.

Den omfattende produksjon av kullsyreis fortsatte imidlertid til krigens slutt. Tyskerne måtte nemlig ha denne kullsyreis for å kunne transportere fisk fra Norge til Tyskland.

Dette var både livs- og krigsviktig og må derfor ansees som bidrag til forlengelse av krigen.

Hadde ikke tyskerne gått med på å innstille tungtvannsproduksjonen i Norge, så hadde denne etter alle de utvidelser som Hydro hadde satt i gang på Vemork, Såheim og Notodden i oktober/november 1943, kommet opp i ca. 14 kg. pr. døgn - eller 50 ganger så meget som Hydro produserte, da tyskerne kom til landet i 1940.

Tyskerne hadde imidlertid ikke lenger behov for tungtvann, da de tyske fagfolk allerede vinteren 1942/43 var kommet til den overbevisning, at den tyske industrielle kapasitet i k k e var tilstrekkelig til endelig utformning av atom-energimaskinen som de arbeidet med og at den beholdning av tungtvann de allerede var i besiddelse av var tilstrekkelig for de eksperimenter de drev med.

Tyskernes plan i denne forbindelse var å skaffe seg en ny regulerbar energikilden til produksjon av varme - og hadde ingen planer om atombomber.

Alt dette har den tyske fysiker, professor dr. Otto Hahn, som høsten 1945 fikk Nobelprisen, fordi han i 1938 var den første som hadde sprenget et atom - uttalt ved overrekkelsen av Nobelprisen, og det er også bekreftet av de amerikanske spesialister som straks etter innmarsjen i Tyskland hadde undersøkt disse forhold. Se f.eks. artikkelen "Krigshemmeligheter nr. 1" om "The creeps" arbeide med disse saker i "Reader's Digest", "Det Beste" høsten 1947.

Til tross for at produksjonen av tungtvann i Norge var s l u t t i august 1943 - og høykonsentrasjonsapparatene på Vemork var demontert, så bombet allikevel 190 amerikanske firemotorers fly den 16. november 1943 Rjukan, Såheim og Vemork med store tap av menneskeliv og eiendom, og ødeleggelsene var så store at bare gjenoppbyggingen kostet ca. 56 millioner kroner og dertil kommer driftstapet.

Det var ved denne anledning klart og siktbart var og flyene kom i lav høyde og møtte ingen tyske fly og heller ikke noen motstand fra luftvernet. Denne bombing hadde ingen betydning for produksjon av tungtvann (som var opphørt i august 1943).

Videre ble ferjen "Hydro" den 20. februar 1944 senket på Tinnsjøen med 55 mennesker ombord, hvorav 28 omkom, bare fordi den hemmelige radiosender på Hardangervidda hadde meddelt den norsk-allierte sabotasjetjeneste i London at det skulle sendes tungtvann (restbeholdningen) og uferdige vesker til Tyskland.

Det var opplyst at det kunne dreie seg om inntil 50 kg. ferdig tungtvann og kalilut, hvorav tyskerne innen noen måneder skulle kunne utvinne inntil 350 kg. tungtvann, h v i s de hadde de fornødne apparater og driftserfaringer hertil, hvilket tyskerne imidlertid i k k e hadde.

Tyskerne hadde betalt meget rikelig for alt det Hydro hadde ytet og hadde anmodet om at disse vesker med de forskjellige tungtvannskonsentrasjoner måtte bli levert dem etterhvert, adskilt og oppdelt i småpartier for å sendes til Tyskland. De interesserte

- 4 -

vitenskapsmenn puslet jo videre med alle disse problemer og mente at de muligens i fremtiden kunne gjøre noe ut av disse produkter, som de hadde betalt med gode priser til Hydro.

Hydro etterkom ikke tyskernes ønske om oppdeling av forsendelsen, men samlet disse vesker fra Vemork og Såheim i ca. 16 transportfat på en almindelig jernbanevogn. Hydro glemte å medsende de siste 20 kg. tungtvann, som fantes i bedriften.

Ladningen med ferjen "Hydro" inneholdt derfor k u n kalilut med forskjellige konsentrasjoner av tungtvann, som tyskerne foreløpig ikke kunne benytte, da de ikke var i stand til å utvinne noe av de ca. 4.000 kg. kalilut - de ca. 270 kg. tungtvann som en på Vemork ville kunne ha gjort.

Det var altså i k k e ferdig tungtvann ombord i ferjen "Hydro" og ladningen hadde absolutt ingen krigsbetydning.

Sørenskriver Jøntvedt og fullmektig Schumann-Olsen, ledet rettsforhørene etterat ferjen var senket. Der fremkom da erklæring fra Hydros direksjon om at det ikke fantes tungtvann ombord i ferjen.

Tungtvann er heller aldri blitt sendt i tankvogner. Hydro produserte ~~alltid xxxxxxxxxx~~ alt i alt i okkupasjonstiden - 2.820 kg. tungtvann, og leverte dette til Tyskland i spesialflasker på 5 kg., så snart 20 kg. var produsert.

Det kan altså i k k e være riktig at ferjen - som det nu sies - måtte senkes, fordi det skulle sendes to tankvognladninger med tilsammen 16.000 liter svarende til ca. 18.000 kg. tungtvann.

Allerede de av den hemmelige sender i forveien oppgitte tall var i høyeste grad overdrevne.

Fremstillingen i den såkalte dokumentarfilm kan rett og slett betegnes som et bedrag og laget mot bedre vitende, - etter de i mellomliggende tidsrom offentliggjorte redegjørelser.

Professor Tronstad, som var major i sabotasjetjenesten i London, hadde før forsendelsen fant sted, gjort sabotørene i Norge oppmerksom på, at tungtvann og den omhandlede kalilut kunne gjøres helt ubrukelig med tilsetning av olje av hvilken som helst art, og at dette kunne ha sin naturlige forklaring og derfor ikke føres som bevis for sabotasje. Dette fremgår av de telegram-utdrag som er gjengitt i propagandaboken "Imi" (Norsk innsats i kampen om atomenergien) utgitt av Bruuns Forlag i Trondheim.

Hydros fagfolk og spesialister visste selvsagt også, at en aldri så liten forurensning kunne gjøre disse vesker helt ubrukelige, mens de ennå var i apparatene, eller ved i forveien å forurense transportfatene og under avtapningen. Dette hadde en lett kunnet gjøre, selv om tyske vaktposter hadde vært tilstede. Det kunne også meget lett vært ordnet mens de nevnte 16 fat sto på jernbanevognen på Rjukan stasjon fra lørdag ettermiddag til søndag morgen, uten tysk bevoktning.

Det ble imidlertid ikke gjort det ringeste forsøk på å ødelegge veskene på denne meget enkle måte, til tross for at det var god tid og liten risiko.

Det var heller ingen tyske vakter med på transporten fra Rjukan til ferjestedet Mæl (se "Imi"), så liten betydning hadde således denne forsendelse for tyskerne.

- 5 -

Den illegale (oversatt på norsk : den ulovlige) hjemmestyrke foretrakk heller tankeløst å senke ferjen, hvormed 28 mennesker fant sin død.

Men vi er ennå ikke ferdig med denne sak. Forholdet er nemlig, at så snart ammoniaktankvognen som gikk tilbunns med ferjen blir gjennomrustet, så vil den utstrømmende ammoniakk-veske forgifte Tinnsjøen og hele vassdraget ned til Skien, og hvilke følger dette vil få - se det vil tiden vise oss.
